

ETNOGRAFIK ELEMENTLARNING BADIY ADABIYOTDA MILLIY-MADANIY LISONIY BIRLIK SIFATIDA AKS ETISHI

Sattorova E'zoza Muzaffar qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti 2-bosqich magistranti,

E-mail: sattorovsezoza@gmail.com

Ilmiy rahbar: Muxitdinova Xadicha Sobirovna

Pedagogika fanlari doktori, professor

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14995586>

Annotatsiya. *Etnografik elementlar badiiy uslubning eng muhim qismlaridan biri bo'lib, milliy madaniyatlarni adabiyot va san'at orqali saqlash va tarqatishda asosiy rol oynaydi, turli xalqlarning turmush tarzini jonli va aniq tasvirlaydi. Etnografik elementlar yordamida yozuvchilar va shoirlar tarixiy-madaniy xususiyatlarni o'ziga xos shaklda namoyish etadilar. XIX asr ushbu uslubning gullab-yashnash davri bo'ldi. Masalan, Aleksandr Pushkinning "Boris Godunov" dramasi madaniy leksikalar, diniy urf-odatlar va rus xalqining ijtimoiy hayoti tasvirlangan. Xuddi shunday, o'zbek adabiyotida Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani XIX asr oxiri – XX asr boshlarida o'zbek xalqining ijtimoiy va madaniy munosabatlari, an'analari hamda qadriyatlarini aks ettiradi. Roman jamoaviy hayot va mahalliy urf-odatlarining boy namunalari bilan to'la. Bundan tashqari, Jeyn Ostinning "Andisha va g'urur" asari hamda Anton Chexovning "Ko'ldagi o'rdak" pyesasidagi etnografik tafsilotlar tegishli jamiyatlarning madaniy amaliyotlari, o'zbek adabiyotining o'ziga xoslikni shakllantirishdagi rolini ta'kidlaydi.*

Kalit so'zlar: *etnografik elementlar, badiiy uslub, milliy madaniyat, adabiyot, Pushkin, Qodiriy, Ostin, Chexov, o'zbek, rus, ingliz, ijtimoiy urf-odatlar, an'analari, madaniy identifikatsiya.*

Abstract: *Ethnographic elements are one of the crucial components of artistic style, playing an essential role in preserving and introducing national cultures through literature and art by vividly and accurately depicting the lifestyle of different peoples. Through ethnographic elements, writers and poets showcase historical and cultural features in a distinctive way. The 19th century literary period marked the flourishing of this style. For instance, in Alexander Pushkin's drama Boris Godunov, the cultural lexicons, religious customs, and social life of the Russian people are depicted. Similarly, in Uzbek literature, the novel O'tkan Kunlar by Abdulla Qodiriy portrays the social and cultural relations, traditions, and values of the Uzbek people at the turn of the 19th to 20th centuries. The novel is rich with examples of communal life and local customs. Moreover, ethnographic details in works like Jane Austen's Pride and Prejudice and Anton Chekhov's play The Duck Pond are vital in revealing cultural practices, manners, and traditions of the respective societies. The paper highlights the importance of ethnographic elements in literature for portraying the social fabric of different nations and their role in the development of cultural identity.*

Keywords: *ethnographic elements, artistic style, national culture, literature, Pushkin, Qodiriy, Austen, Chekhov, Uzbek, Russian, English, social customs, traditions, cultural identity.*

Аннотация: *Этнографические элементы являются важнейшей частью художественного стиля, играя ключевую роль в сохранении и распространении национальных культур через литературу и искусство, живо и точно изображая образ*

жизни разных народов. С помощью этнографических элементов писатели и поэты представляют историко-культурные особенности в уникальной форме. XIX век стал временем расцвета этого стиля. Например, в драме Александра Пушкина Борис Годунов изображены культурные лексемы, религиозные обычаи и социальная жизнь русского народа. Точно так же в узбекской литературе роман *О'ткан Kunlar* Абдуллы Кадырия изображает социальные и культурные отношения, традиции и ценности узбекского народа конца XIX — начала XX века. Роман богат примерами общинной жизни и местных обычаев. Более того, этнографические детали в произведениях Джейн Остин *Гордость и предубеждение* и пьесе Антона Чехова *Утка в пруду* играют важную роль в раскрытии культурных практик, манер и традиций соответствующих обществ. Статья подчеркивает важность этнографических элементов в литературе для изображения социальной ткани различных народов и их роли в развитии культурной идентичности.

Ключевые слова: этнографические элементы, художественный стиль, национальная культура, литература, Пушкин, Кадырий, Остин, Чехов, узбекский, русский, английский, социальные обычаи, традиции, культурная идентичность.

Etnografizmlar badiiy uslubning muhim unsurlaridan biri hisoblanib, adabiyot va san'atda xalqlarning hayot tarzini jonli va aniq tasvirlash vositasi sifatida milliy madaniyatni asrab-avaylash va uni boshqa xalqlarga tanishtirishda muhim rol o'ynaydi. Yozuvchi va shoirlar etnografizmlar vositasida tarixiy-madaniy xususiyatlarni o'ziga xos usulda namoyon etadilar.

XIX - asr adabiyoti ushbu uslubning yuksalish davri bo'lgan. Masalan, Aleksandr Pushkinning "Boris Godunov" dramasi rus xalqining madaniy leksemalari, diniy urf-odatlarini va o'sha davrdagi ijtimoiy hayot tasvirlangan. Asarda xalqning so'z boyligi, diniy marosimlari va kundalik turmush tarzi elementlari orqali o'quvchi o'sha davr muhitini his qila oladi.

O'zbek adabiyotida esa Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida yaqqol namoyon bo'ladi. Ushbu roman XIX - asr oxiri XX - asr boshidagi o'zbek xalqi ijtimoiy-madaniy munosabatlari, urf-odatlarini, qadriyatlarini keng tasvirlagan asardir. Masalan, Yusufbek hoji hovlisida o'tkazilgan to'y marosimlari, unga tayyorgarlik ko'rish jarayonlari o'sha davrdagi xalqning bunday turdagi jamoaviy bazmga munosabatini tasvirlagan. To'yni o'tkazishdagi ayollarning "sepil" yasashidan tortib, erkaklarning "guvoch o'rnatish" jarayonlariga qadar barchasida jamoaviy amalga oshirish, xalqning birdamligi va hamkorlikka asoslangan hayot tarzini ko'rsatadi. Romandagi *ko'rpa-to'shak*, *xurjun*, *salla*, *chopon* kabi so'zlar xalqning kundalik turmush tarzidagi kiyinish so'zlarni ifoda etadi. Yusufbek hoji oilasida to'qilgan xurjunlarning tasviri faqatgina amaliy emas, balki estetik ahamiyatga ega ekanligini ham ko'rsatadi.

Shuningdek, romandagi bosh qahramonlar Otabek va Kumushning nikoh to'yi marosimi, oilaviy qadriyatlar, mahalliy urf-odatlarining o'ziga xos xususiyatlari

o'zgacha tarzda yoritilgan. Kumushning kelin sifatida “*ko'rpa yig'ish*”, “*sovchilarni kutib olish*” (Qodiriy, 1925) kabi odatlarni bajarishi milliylikni ochib berishning namunasidir

Ingliz adabiyotida ham etnografizmlarga namunalar ko'plab uchraydi. Masalan, Jeyn Ostin qalamiga mansub mashhur “*Pride and Prejudice*” (Andisha va G'urur) romanida XIX-asr Angliya jamiyatining ijtimoiy tuzilish, nikoh marosimlari, qizlarning ta'lim olish darajasi va kiyinish uslubi keng yoritilgan. Elizabet Bennet va boshqa Bennet oilasi qizlarining bal va ziyofotlardagi kiyinish uslubi, o'sha davr ayollarining moda va jamiyatda o'rnini ifodalash vositasi sifatida tasvirlangan. Roman davomida Bennet oilasining iqtisodiy sharoitlariga qaramay, to'y va mehmondorchilik marosimlarida qatnashish uchun maxsus kiyimlar tayyorlashi, ijtimoiy mavqe va oilaviy an'analarning ahamiyatini ochib beradi. Shu bilan birga, ingliz jamiyatida o'sha davr to'y marosimlari ham muhim rol o'ynaganini ko'rsatadi. Buning isboti sifatida esa asarda qator nomlari keltirilgan kiyim-kechakka doir so'zlarni ya'ni ingliz xalqiga tegishli realiyalarni misol qilib keltirishimiz mumkin:

- *pelisse* (ko'pincha ko'ylak ustidan kiyiladigan uzun palto yoki plash);
- *bonnet* (ayollar o'rashi uchun bosh kiyimi);
- *kravat* (erkaklar bo'yinlariga o'raydigan ro'mol yoki sharf);
- *briches* (erkaklar kiyadigan kalta shim turi);

bazmlarda dasturxonga tortish uchun foydalaniladigan ingliz taom nomlarini aks ettiruvchi so'zlar jumlasiga:

- *pudding* (shirinliklar yoki sho'r taomlarni bildiruvchi umumiy atama), choy (ingliz jamiyatida ijtimoiy yig'ilishlarning asosiy ichimligi);
- *mutton* (qo'y go'shti va keng tarqalgan oziq-ovqat mahsuloti nomi);
- *ale* (o'sha davrda mashhur bo'lgan pivo turi).

Bundan tashqari o'sha davr ingliz hayotini ifoda etish bilan bog'liq predmetlar va tushunchalarni ifodalaydigan va faqat ingliz madaniyatigagina taalluqli so'zlarni yana qator misol tariqasida keltirishimiz mumkin.

- *carriage* (ot tortadigan arava), phaeton (ochiq va yengil dam olish uchun mo'ljallangan arava),
- *hack chaise* (yollanma arava) kabi so'zlar ular foydalangan transport vositalarini ifodalasa;
- *ball* (rasmiy raqs kechasi),
- *assembly* (raqs tushish yoki o'zaro tanishish uchun o'tkaziladigan yig'in),
- *dowry* (kelinning turmushga chiqishda keltiriladigan mol-mulki yoki puli),

- *entail* (mulkni oilada mulkni saqlashni ta'minlovchi qonuniy cheklov); unvonlar va ijtimoiy sinf nomlarini ifodalovchi so'zlar esa,
- *gentleman* (ijtimoiy mavqega ega erkak),
- *baronet* (baronlardan pastroq darajadagi merosiy unvon),
- *estate* (oilalar yoki shaxsga tegishli mulk),
- *rector* (cherkovning mahalliy rahbari) qabilida yoritib berilgan.

Bingley va Jeyn o'rtasidagi munosabatlar, mehmonlarni kutib olish tartiblari va ziyofat marosimlarini tasvirlash orqali Jeyn Ostin Angliyaning o'sha davrdagi an'analari o'quvchiga yetkazib beradi (Austen, 1813).

Anton Chexovning "O'rdak bog'i" pyesasida esa ziyofat sahnasi yanada batafsil tasvirlangan. Ziyofat uchun dasturxon tayyorlash jarayonida qahramonlarning bir-biri bilan qilgan suhbatlari va sahnadagi buyumlarning joylashuvi rus xalqining uy-joy madaniyati va marosimlaridagi o'ziga xosliklarni ko'rsatib beradi. Masalan, Chexov pyesada *shashlik*, *kasha*, *borshch* kabi taomlarni eslatib, ularning tayyorlanishi va berilish tartibiga urg'u beradi. Bu orqali u rus xalqining mehmondo'stlik an'analari va jamiyatdagi turli qatlamlarning ovqatlanish madaniyatidagi farqlarni ko'rsatadi (Chexov, 1896).

"Alpomish" dostonida to'y marosimi, xalq qadriyatlar va kiyinish tarziga oid ko'plab misollar keltirilgan bo'lib, *qiz tanlash*, *qiz uzatish*, *nikoh*, *raqs marosimlari*; asarda foydalanilgan o'zbek xalqi kiyimlaridan *kurta* (erkaklar to'yda kiyadigan uzun kiyim), *chak-chak* (ayollar va xotin qizlar to'yda kiyadigan uzun libos), *kaltak* (yubka osti kiyimi, asosan, to'ylarda ayollar tomonidan kiyilgan) kelin-kuyovga nisbatan ishlatilgan yaxshi niyatlar – *bahtli bo'linglar*, *chiroyli farzand ko'ringlar*, *xudodan yaxshi niyatlar*; *torta* – to'y sovg'asi; tortishuv va kurash musobaqasi esa Alpomish dostonida to'ydan oldin erkaklar o'rtasida o'tkazilgan va bu o'z navbatida to'yga tayyorgarlik va insonlarni bir davraga birlashishi ramzi bo'lgan (Babadjanova, 1998).

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Austen, J. (1813). *Pride and prejudice*. London: T. Egerton.
2. Babadjanova, G. (1998). *Alpomish: A study of Central Asian epics*. Tashkent: 3. Fan Publishing House.
3. Chekhov, A. P. (1896). *O'rdak bog'i*. Moscow: Sovremennik.
4. Qodiriy, A. (1925). *O'tkan kunlar*. Tashkent: Fan.